

Dr Mladenka Ivanković

Institut za noviju istoriju Srbije

Beograd, Trg Nikole Pašića 11

ivankovic_mladenka@yahoo.com

Nastanak Izraela. Uloga Jugoslavije u tom procesu i određivanje prema njemu^{1*}

Apstrakt: Članak govori o dešavanjima početkom dvadesetog veka na Bliskom istoku. Prati događaje na tlu ondašnje Palestine, reagovanja u državnoj politici Velike Britanije u odnosu na građane Palestine. Govori o naporima da se uredi život između dva sukobljena entiteta: arapskog i jevrejskog. Članak govori o nastajanju države Izrael. Prati stav Jugoslavije u tom procesu nastanka države Izrael i određivanje prema njemu. Govori o uspostavljanju diplomatskih odnosa Jugoslavije sa Izraelom i prati te odnose do prekida diplomatskih odnosa.

Ključne reči: Bliski istok, Palestina, Velika Britanija, Arapi, Jevreji, Izrael, Jugoslavija.

Od velikih evropskih kolonijalnih sila na Bliskom istoku svoje interese imale su Velika Britanija i Francuska. 16. maja 1916. godine one su svoje pretenzije uobličile i formulisale tajnim ugovorima Siks-Pikot (Sykes-Picot) po kojima je Francuska dobila kontrolu nad libanskom i sirijskom obalom, a Velika Britanija je pod svoju upravu, pored južne Mesopotamije (sa Bagdadom) još i luke Akru i Haifu, na teritoriji Palestine.

Sa druge strane, Balfur je, u ime engleske vlade, 2. novembra 1917. godine objavio da se na teritoriji Palestine formira "Jevrejski nacionalni dom". U sastav ovih teritorija koje su, prvobitno, bile predviđene za to, trebalo je da budu uključene i teritorije koje su se nalazile istočno od reke Jordan, a koje su 1921. godine bile izdvojene i od kojih je bio formiran emirat Transjordanija, kojim je od 1922. godine vladao emir Abdulah².

I Francuska i Engleska su dobile od Društva naroda mandat da upravljaju "svojim" teritorijama dok ove ne budu u stanju da izgrade sopstveni državni sistem i da ih na taj način dovedu do pune sopstvene nezavisnosti. Ovaj sistem mandata je odobravao i predsednik SAD

^{1*} Rad je deo projekta *Традиција и трансформација. Историјско наслеђе и национални идентитети у Србији у 20. веку* (бр. 47019) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

² Emir Abdulah je pripadao Hašemitskoj dinastiji.

Vudro Viloson. Na konferenciji u San Remu 25. aprila 1920. godine bilo je potvrđeno da mandat nad Sirijom i Libanom drži Francuska, a nad Palestinom i Irakom, Engleska.

U Palestini se situacija komplikovala dolaskom Jevreja iz celog sveta koji su želeli da se nasele u svom “nacionalnom domu” kako je to predviđeno i omogućeno Balfurovom deklaracijom iz 1917. godine. 1920. godine na ovoj teritoriji je živelo 673.000 stanovnika, od čega je bilo 60.000 Jevreja.³ U periodu koji je potrajao do jeseni 1933. godine nije bilo ozbiljnijih protesta od strane Arapa velikim silama. Arapsko javno mnjenje je, ipak, smatralo da Engleska vodi procionističku politiku. Zbog toga je bio organizovan “Izvršni arapski komitet” koji je okupljao podjednako i muslimansko i hrišćansko arapsko stanovništvo. Već 1921. godine su počeli sa napadima na Jevreje u Jafi, mada je engleska vlada na sve načine uveravala Arape da uopšte ne postoji mogućnost da Palestina postane većinski jevrejska zemlja.

Do avgusta 1929. godine nije bilo ozbiljnijih incidenata. Izgledalo je da su dva naroda sklopila nekakvo primirje. Ali, te godine je došlo do incidenta kod “Zida plača” što je označilo početak organizovanog nasilja protiv Jevreja širom Palestine. U neredima su bila ubijena 133 Jevreja. Britanci su pokušali da nastali problem reše na taj način što su pojačali vojno prisustvo. Arapi i Jevreji su sa podjednakim žarom i doslednošću počeli da sprovode totalni bojkot svih vrsta proizvoda druge strane. Na taj način je u potpunosti bio paralisani ekonomski život u zemlji.

Britanci su formirali anketnu komisiju kojom je predsedavao ser Volter Šov (Walter Shaw). Komisija je, sa jedne strane, najoštrije opomenula Cionističku organizaciju da ne pokušava da utiče na palestinsku administraciju pošto na to nema nikakva prava. Sa druge strane, veliki jerusalemski muftija Hadži Amin al Huseini bio je optužen da nije preduzeo potrebne mere koje bi bile dovoljne da se obuzdaju rušilačke arapske mase. Komisija je, takođe, konstatovala da su britanske vojne snage još uvek nedovoljno jake i, često, slabije naoružane od lokalnih Arapa i Jevreja i da je, zbog toga, bila ugrožena i njihova lična bezbednost.⁴ U krajnjoj konsekvenci, izveštaj koji je ova komisija podnela “Mandatnoj komisiji” Društva naroda na vanredno sazvanoj sednici, imao je pozitivan efekat za jevrejsku stvar.

Krajem 1928. godine, doktoru Vajcmanu, predsedniku Cionističke organizacije je

³ Jean-Baptiste Duroselle, Histoire diplomatique de 1919. à nos jours, Paris, 1990, 127 (u daljem tekstu: J. B. Duraselle, 1990).

⁴ J. B. Duroselle, 1990, 127.

uspelo da konkretizuje ideju koja je bila doneta još ranije, prilikom ustanovljenja mandata, i da ozvaniči osnivanje i postojanje “Jevrejske agencije” koja je trebalo da zastupa interese svih Jevreja, bili oni cionisti po opredeljenju ili ne, i pomaže njihovo useljavanje u “Erec Izrael”.⁵ Ovu Agenciju je avgusta 1929. godine zvanično priznala i Britanska vlada.⁶ Jevrejsko-palestinski rivalitet je u početku prvenstveno bio na religioznoj osnovi, a kasnije je dobio novu, političku dimenziju.

Nastala situacija je duboko zabrinula arapske prvake, među kojima se, kao najagilniji zaštitnik “ugroženih interesa arapskog naroda” isticao muftija Jerusalimski, Amin el Huseini⁷, Odlučeno da sazove Svetski islamski kongres. Kongres je bio svečano otvoren 6. decembra 1931. godine u džamiji Al Aksa⁸ u Jerusalimu. Muftiji je ipak pošlo za rukom da na kongresu, okupi 242 učesnika iz 22 zemlje⁹. Najbrojnija je bila delegacija iz Jugoslavije, čak brojnija od delegacija iz islamskih zemalja, i sačinjavala je preko 9% od celokupnog broja delegata. Jugoslovensku delegaciju je predvodio dr Mehmed Spaho, osnivač i predsednik Jugoslovenske muslimanske zajednice.¹⁰

Oktobra 1933. godine latentno neprijateljstvo Arapa prema Britancima dobilo je jasne i otvorene oblike. Britanska vlada je bila otvoreno optužena da je previše liberalna u svom odnosu prema naseljavanju Jevreja na teritoriji Palestine, te da svojim merama, suprotno zvaničnom dogovoru, blagonaklono dozvoljava nekontrolisani porast broja jevrejskih naseljenika, na štetu Arapa, dozvoljavajući im neograničenu i slobodnu kupovinu zemljišta koje je priradalo Arapima. “Izvršni arapski komitet” bio je organizator i, u meri u kojoj je to bilo moguće izvesti, koordinator serije nereda koji su započeli u Jerusalimu, a zatim eskalirali u Jafi. Pošto su obadve strane bile dobro naoružane krijumčarenim, trofejnim i oružjem do kojeg su stizali na najrazličitije moguće načine, ovi incidenti nisu nikako mogli da prođu bez

⁵ Erec Izrael je bio naziv kojim su Jevreji nazivali teritoriju na kojoj je bilo predviđeno ustanovljenje “Jevrejskog nacionalnog doma”.

⁶ J. B. Duroselle 1990, 313.

⁷ Ž. Lebl, Hadž Amin i Berlin, Beograd 2003, 53 (u daljem tekstu Ženi Lebl, 2003).

⁸ Smatramo da je potrebno naglasiti da je već i sam izbor mesta na kojem će biti organizovano svečano otvaranje jednog ovakvog kongresa predstavljalo svojevrsnu provokaciju prema jevrejskom delu stanovništva. Naime, mesto gde je kasnije bila izgrađena džamija Al Aksa, bilo je upravo ono mesto gde je, prema predanju, bio izgrađen prvi jevrejski Hram koji je bio razoren i od kojeg je razaranje preživio samo zapadni zid, koji su Jevreji nazivali “Zid plača”. Pošto je, po predanju, upravo mesto gde se ranije nalazio Hram, a gde se sada nalazi Zid plača, upravo ono mesto iznad kojeg se na nebu nalazi Božje stanište, te je najcelishodnije moliti se upravo na tom mestu, Jevreji celog sveta i u današnje vreme, bez obzira da li su aktivni vernici ili ne, obavezno posećuju Zid plača, ukoliko im se ukaže prilika da borave u Jerusalimu.

⁹ Ž. Lebl, Beograd 2003, 29-31.

¹⁰ Ž. Lebl, isto.

žrtava.¹¹ U neredima su, pored mnoštva ranjenih na obe strane, bili ubijeni i jedan policajac i 25 arapskih stanovnika. Visoki komesar je našao kompromisno rešenje zabranivši prodaju zemljišnog poseda u celosti. Naime, zemljište se moglo prodati tako da predašnjem vlasniku obavezno ostane deo dovoljan da može da u budućnosti prehranjuje svoju porodicu, a ostatak može slobodno da proda.¹²

Ovim bi moglo da se objasni stanje koje je nastupilo u periodu posle toga – arapsko stanovništvo se osetilo izdanim i rešilo je da se na drugačiji način izbori za rešenje koje je smatralo pravičnim. Počelo je pojedinačnim ubistvima Jevreja u Jafi, zatim je sledio generalni štrajk. Ovim akcijama je u početku rukovodio “Visoki arapski komitet” predvođen Velikim Jerusalemskim muftijom Hadži Aminom, ali su se događaji kasnije oteli kontroli i najzad se iz svega izrodio čitav gerilski pokret. Britanska vlada je ponovo poslala jače vojne snage i štrajk je bio prekinut, a 1936. godine je imenovala “Kraljevsku komisiju” koja je trebalo da izvrši anketu u Palestini.¹³ “Visoki arapski komitet” je, sa svoje strane, rešio da preduzme drugačije mere.

Kraljevska komisija je obavila razgovore sa obadve strane i vratila se u London gde je 7. jula 1937. godine objavila svoj izveštaj. Kao jedino rešenje nametalo se ono koje je predviđalo podelu Palestine na dva dela.

Za jevrejsku državu je bio predviđen sever Palestine sve do Megida, sa izlazom na more, sa izuzetkom svetih mesta – Jerusalima i Vitlejema, koji su trebali biti posebnim koridorom povezani sa lukom Jafa. Ova sveta mesta je trebalo da i dalje ostanu pod britanskim mandatom, a isti status je bio predviđen i za oblasti oko i Nazreta i za Galilejsko more. Ostatak Palestine trebalo je da se priključi Transjordaniji. Sa ovim dogovorom bili su saglasni i britanska vlada, i Transjordanija, i Arapi iz Palestine i Cionistička organizacija. Velika Britanija je uložila sva raspoloživa diplomatska sredstva da bi Društvo Naroda prihvatilo ovo rešenje.

¹¹ U neredima su, pored mnoštva ranjenih na obe strane, bili ubijeni i jedan policajac i 25 arapskih stanovnika. Sa svoje strane, jevrejski ekstremisti su bili protivni svakom obliku mirnog pregovaranja sa Arapima. Išli su čak dotle da su pretili ubistvima jevrejskih vođa ukoliko bi ovi pristali na bilo kakve kontakte sa suprostavljenom stranom.

¹² Predložio je da se osnuje jedan zakonodavni odbor, sastavljen po sledećem principu: u odbor bi automatski ušlo 5 pripadnika zvanične vlasti, 11 bi predložio on, a 12 bi bili izabrani, od čega 11 muslimana, 7 Jevreja, 3 hrišćana i 2 predstavnika privrede. Njegov predlog bio je prihvaćen od strane Arapa, dok Jevrejima to nije odgovaralo, te su odbili da učestvuju u tom projektu. Bez obzira na protivljenje jevrejske strane, ovaj predlog je bio iznet pred Britanski parlament koji ga je, na svom zasedanju od februara i marta 1936. godine odbio, što je jevrejsko javno mnjenje ocenilo kao svoju veliku pobedu (Charles Robertson, *International Politics until World War II. A Short History*, New York 1966. 91, u daljem tekstu: Ch. Robertson, 1966).

¹³ Ženi Lebl, 2003, 51.

Međutim, ovaj predlog je naišao na oštre proteste od strane Iraka. Na Cionističkom kongresu u Cirihi 1937. godine mišljenja su, takođe, bila podeljena.¹⁴ Jedini koji je ovaj plan bezuslovno podržavao bio je Abdulah od Transjordanije. Zbog toga je Mandatna komisija Društva naroda, ne odbacujući i dalje mogućnost podele, predložila da se mandat produži u postojećem obliku.¹⁵

Sa svoje strane “Visoki arapski komitet” je nastavio agitaciju. Britanci su jedan deo arpskih vođa pohapsili i poslali u egzil na Sejšelska ostrva, dok su drugi pobjegli iz Palestine. Jerusalemski muftija bio je zbačen sa vlasti i pobjegao je u Bejrut.¹⁶ Septembra 1937. godine više od 400 delegata iz celog arapskog sveta sastalo se na konferenciji u gradu Bludan, pokraj Damaska, kako bi razmotrili postojeću situaciju i doneli jedinstvene zaključke u pogledu arapskog viđenja budućnosti Palestine. Na ovom sastanku su svoje predstavnike imale sve arapske zemlje, izuzev Jemena. Konferencija je jednoglasno donela rezoluciju koja je utvrdila da je Palestina samo jedan od delova arpskih matičnih zemalja. Ovom rezolucijom je u potpunosti bila odbačena ideja o podeli Palestine. Rezolucijom se zahtevalo poništenje Balfurove deklaracije, a u zamenu nudio anglo-palestinski ugovor koji bi sadržavao garancije za nacionalne manjine.

Britanci su 1938. godine godine formirali komisiju koja je trebalo da razmotri mogućnost podele zemlje. Ova komisija je, posle sveobuhvatnog sagledavanja problema, došla do zaključka da je fizičku podelu Palestine gotovo nemoguće sprovesti, i na strategijskom i ekonomskom planu. Britanska vlada počela je da daje prednost jednom drugačijem rešenju – dogovoru između Jevreja i Arapa.¹⁷

Predstavnici Jevrejske agencije, palestinskih Arapa i ostatka arapskih država, bili su pozvani, najpre posebno, a zatim i zajedno na pregovore koji su trebali biti održani uz prisustvo britanske delegacije. Ali ovu konferenciju nije bilo moguće održati. Dok su predstavnici arapskih zemalja pristali na pregovore, Arapi iz Palestine su najenergičnije odbili da se sastanu sa predstavnicima Jevrejske agencije i da pregovaraju sa njima. Ovakva reakcija palestinskih Arapa je, u krajnjoj konsekvenci, dovela do toga da britanska vlada samostalno donese odluku o objavljivanju akta tzv. “Bele knjige” po kojoj je bilo predviđeno da će posle perioda od 10 godina biti stvorena suverena i nezavisna država Palestina

¹⁴ Walter Eytan, *The First Ten Years, A Diplomatic History of Israel* New York, 1958, 11-18 (u daljem tekstu W. Eytan, 1958).

¹⁵ J. B. Duroselle, 1990, 131.

¹⁶ Ženi Lebl, 2003, 53.

¹⁷ W. Eytan, 1958, 21-23.

Sedamnaestog aprila 1939. godine jevrejska radnička partija Mapaj i federacija jevrejskih sindikata Histadrut su, kao odgovor na odluku usvajanje ovog akta, objavili manifest kojim su pozvali sve Jevreje da se odupru svakom ograničavanju useljavanja u “Jevrejski nacionalni dom”.¹⁸ Problem je dobio i moralnu dimenziju, jer je progon Jevreja od strane nacista u Evropi postajao sve žešći. I tako je, u vreme kada je započeo Drugi svetski rat, palestinski problem bio daleko od svog rešenja.

Posledice Holokausta i veliko stradanje Jevreja u toku Drugog svetskog rata su u širokom svetskom javnom mnjenju imali za posledicu porast simpatija i razumevanja za tzv. “jevrejsko pitanje.” U Atlantik Sitiju (Atlantic City) u SAD je novembra meseca 1944. godine bila održana konferencija Svetskog jevrejskog kongresa na kojoj je učestvovalo 267 delegata iz 22 zemlje koje su bile slobodne, kao i 75 delegata iz evropskih zemalja koje su bile pod okupacijom.¹⁹

Na konferenciji su bili doneti Deklaracija i čitav niz rezolucija koje su sadržale osnovni stav Svetskog jevrejskog kongresa, kao i njegove bitne zahteve prema savezničkim vladama, a ticale su se najvažnijih pitanja za vreme rata i posle rata, za koja je bilo zainteresovano celokupno jevrejstvo. Svetski jevrejski kongres je 25. aprila 1945. godine podneo, na Konferenciji Ujedinjenih nacija u San Francisku memorandum po pitanjima specifično jevrejskog interesa, koji je trebalo da bude uzet u obzir na mirovnoj konferenciji koja je trebalo da bude održana posle završetka rata.

19. avgusta 1945. godine u Parizu je bila održana evropska konferencija Svetskog jevrejskog kongresa na kojem su, kao delegati jugoslovenskog Saveza jevrejskih opština, učestvovali dr Albert Vajs, potpredsednik Saveza; David Alkalaj, predsednik Autonomnog odbora i dr Vladislav Klajn, major Jugoslovenske Armije i član Izvršnog odbora Saveza. Konferenciji su prisustvovali predstavnici Izvršnog odbora Svetskog jevrejskog kongresa iz Njujorka kao i delegati 14 evropskih zemalja: Belgije, Čehoslovačke, Poljske, Irske, Engleske,

¹⁸ J. B. Duroselle, 1990, 314.

¹⁹ Među njima su bili zastupljeni i jugoslovenski Jevreji preko delegata Jugoslovensko-jevrejskog komiteta u SAD. “... još za vreme trajanja rata obrazovani su pri Svetskom jevrejskom kongresu komiteti Jevreja iz onih zemalja, koji su bili pod fašističkom okupacijom. Tako je obrazovan i jugoslovensko-jevrejski komitet sa zadatkom da tamo zastupa jugoslovenske Jevreje do oslobođenja naše zemlje. U ovaj reprezentativni komitet ušli su jugoslovenski Jevreji koji još od pre rata žive u Americi ili su za vreme rata tamo izbegli, a koji su se i dalje interesovali našom zemljom i sudbinom Jevreja u njoj. Na čelu komiteta danas stoji dr. Pavle Neuberger, bivši advokat iz Zagreba. Pored Komiteta, kao reprezentativnog tela pri Svetskom jevrejskom kongresu postoji u Sjedinjenim Američkim Državama i Udruženje jugoslovenskih Jevreja. Ovo udruženje je za vreme rata poslalo veliki broj paketa našim ratnim zarobljenicima u raznim logorima, kako Jevrejima, tako i nejevrejima...” Diplomatski arhiv Ministarstva spoljnih poslova Srbije, Politička arhiva, 21/1945. (u daljem tekstu DAMSPS, PA).

Finske, Francuske, Italije, Grčke, Švedske, Švajcarske, Mađarske, Bugarske i Jugoslavije. Sem toga, prisustvovali su pomatrači iz Palestine, Sjedinjenih Američkih Država i Južne Amerike.

Delegacije su u svom sastavu imale predstavnike svih političkih i ideoloških strujanja u jevrejskom svetu – cionista i necionista, predstavnika građanskih i radničkih grupa, religiozne ortodoksije i levo orijentisanih partija. Kao naročito značajno se može istaći da su prvi put u radu Svetskog jevrejskog kongresa učestvovali i predstavnici komunističkih partija iz pojedinih zemalja, kao na primer Čehoslovačke, Bugarske i Poljske, koja je poslala najbrojniju delegaciju koja je brojala čak 21 člana.

Na ovoj konferenciji bila je doneta jedna osnovna i nekoliko rezolucija kojima su bila tretirana pojedinačna konkretna pitanja i utvrđeni su osnovni zadaci Evropske konferencije Svetskog jevrejskog kongresa.²⁰ Sa rezolucijama su se, u konsultacijama i dogovoru sa diplomatskim predstavnicima nove Jugoslavije u Francuskoj,²¹ saglasili i predstavnici

²⁰ Kao jedan od osnovnih zadataka bila je istaknuta borba za ukidanje odredaba „Bele knjige“ i borba za dozvolu slobodnog useljavanja Jevreja u Palestinu: „... Engleska, kao mandatorska vlast u Palestini zasada sprovodi svoju politiku zatvorenih vrata, te praktički onemogućava skoro svako useljavnje u Palestinu, a naročito masovno. Ovo čini, izgleda, u prvom redu zato jer želi da pojača simpatije arapskog sveta za sebe, koje su u toku rata jako uzdrmane. Svetski jevrejski kongres pokušaće kod Ujedinjenih naroda kao i na mirovnim konferencijama, da izrazi nezadovoljstvo Jevreja prema ovakvoj politici i postaviće zahtev za promenu toga stava. U tom pogledu Svetski jevrejski kongres podržava zahteve i nastojanja Jevrejske agencije pri mandatornoj vlasti, kao i Svetske cionističke organizacije, iako Svetski jevrejski kongres nije cionističko telo.“ DAMSPS, PA , 21/1945.

²¹ Komunističke vlasti u novoj Jugoslaviji su, uopšte, imale, u neposrednom posleratnom periodu, dobre međupartijske odnose sa Komunističkom partijom Palestine/Izraela. Period dobrih međupartijskih odnosa je trajao do objavljivanja rezolucije Informbiroa. Kada je izbio prvi rat između novoproglašene države Izrael i ujedinjenih snaga okolnih arapskih zemalja, CK KPJ je dobio detaljan prikaz situacije od generalnog sekretara Komunističke partije Izraela u kojem je, između ostalog, bila izražena potreba da se, u cilju jačanja uticaja “ ... progresivnih snaga i stvaranja širokog demokratskog fronta... (i jačanju uticaja komunista) ... **NUŽNO JE DA UPOREDO SA IMIGRACIJOM U PALESTINU DESTAKA HILJADA JEVREJA, KOJI PRIPADAJU RAZNIM CIONISTIČKIM PARTIJAMA... IDE TAKOĐE IMIGRACIJA JEVREJSKIH KOMUNISTA I JEVREJSKE KOMUNISTIČKE OMLADINE IZ SVIH ZEMALJA, KOJE ŽELE DA SE PRIKLJUČE OSLOBODILAČKOM RATU, KOJI SE VODI U PALESTINI. Treba da među njima budu VOJNI SPECIJALISTI PO RAZNIM GRANAMA I TEHNIČKI KADROVI. TREBA.... učiniti nešto specifično ZA UČVRŠČIVANJE KOMPARTIJE U ARMIJI I POZADINI, JER BI TO ZNAČILO JAČATI BORBU I NACIONALNI FRONT, JAČATI DEMOKRATSKE SNAGE.**“ Arhiv Jugoslavije, Komisija za međunarodne odnose i veze CK SKJ, 507, IX, 49/I – 1 56/k1 (u daljem tekstu: AJ, SKJ KMO CK SKJ).

Nije nam poznat odgovor KPJ na ovaj konkretno izražen zahtev. U dokumentima smo, međutim, pronašli potvrdu da su obadve strane, i jevrejska zajednica u Jugoslaviji i državni organi bili upoznati sa postojanjem poziva vlastima nove Jugoslavije da dozvoli slobodan odlazak za Izrael svima koji žele da se bore u redovima izraelske vojske, u prvom sukobu sa arapskim snagama.

Naime, 4. jula 1948. godine u Beogradu je bila održana vanredna konferencija svih JVO. “...Konferenciju je Savez sazvaio, da bi predstavnike opština upoznao sa saopštenjem Ministarstva unutrašnjih poslova FNRJ o odlukama Vlade po pitanjima u vezi sa pomaganjem borbe u Izraelu i da bi se dogovorno doneli zaključci o provođenju zadataka koji proizilaze iz ove Vladine odluke... Na pitanja, koja je Savez uputio... Ministarstvo unutrašnjih poslova FNRJ dalo je ove odgovore: a) ni jednom Jevrejini, koji želi da pomogne borbu Izraela, neće se spriječiti da ode u Izrael; b) dozvoljava se prikupljanje materijalne pomoći; c)

jugoslovenskih Jevreja. Osnovnom Rezolucijom bilo je utvrđeno "... Da su Jevreji svugde i u svako doba dužni da se bore za uništenje svih tragova fašizma i za ostvarenje pune i prave demokratije; ... Da se smatra da je ukidanje Palestinske Bele knjige, izdate od engleske vlade 1939. godine i omogućavanje slobodne jevrejske useobe u Palestinu zahtev osnovnog demokratskog stava; Da je opravdan zahtev za stvaranje jevrejske države u Palestini, ukoliko to i sami palestinski Jevreji žele i ukoliko će takva država biti osnovana i upravljana na bazi ravnopravnosti i sporazuma svih njenih stanovnika; ..."²²

Nezavisno od zvanično proklamovane državne i patrijske politike, Jugoslaviji je bilo važno da u jevrejskom svetu formira i održi pozitivnu sliku o sebi, nezavisno sa koje strane su primedbe dolazile, ukoliko bi bilo ocenjeno da su u pitanju krugovi od bitnog uticaja na jevrejsko javno mnjenje. Iako su zvanično bile protivne saradnji sa cionistima, vlastima nove Jugoslavije je bilo stalo do njihovog mišljenja. Tako, na upit konzula u Bejrutu (Grujić), od 2. jula 1945. godine, koji je bio dostavljen posredstvom ambasade u Londonu (ambasador Ljubo Leondić): "... Izvesni poznati jugoslovenski cionisti u Palestini obavestili su me da je naša vlada zauzela negativan stav u pogledu iseljavanja Jevreja i prema Cionizmu... Uveravao ih da, ako ovakvog stava ima, on je verovatno došao usled formiranja jevrejske grupacije što umnogome podseća na razna diferenciranja, protiv čega je demokratska Jugoslavija zauzela stav... (na šta je bio dobijen odgovor)... Saopštite jugoslovenskim cionistima da njihove informacije u pogledu negativnog stava Jugoslovenske vlade prema cionizmu i iseljavanju Jevreja, netačne. U unutrašnjem životu zemlje Jevreji uživaju ista prava kao i ostali građani Demokratske Federativne Jugoslavije."²³

Nespermnost za pregovore i saradnju koje su, na drugoj strani, pokazivali palestinski Arapi i arpske zemlje koje su bile ujedinjene u "Arapsku ligu"²⁴ imalo je sasvim suprotan

protestni mitinzi antiimperijalističkog karaktera mogu se održavati u pogodnim momentima i d) osnivanje društva prijatelja Izrael – Jugoslavija je preuranjeno." Arhiv Jevrejskog Istorijskog Muzeja, Autonomni Odbor, 853 (u daljem tekstu AJIM, AO).

Kao što možemo videti, pismo generalnog sekretara KP Izraela nije imalo potpun efekat, jer se, upravo u izvorima jevrejske provincijencije, nigde ne spominje da je potrebno posebno stimulisati iseljavanje jevrejskih komunista i komunističke omladine. Možda bi ovakav poziv imao efekta da se, neposredno posle pisma KP Izraela, nije rasplamsao sukob sa Informbiroom u kojem se KP Izraela od prvog momenta otvoreno izjasnila protiv jugoslovenskog rukovodstva.

²² DAMSPS, PA, 21/1945.

²³ DAMSPS, PA, Isto.

²⁴ Kao početak formiranja Arapske lige možemo smatrati Ugovor od 2. aprila 1936. godine između Iraka i Saudijske Arabije koji je bio potpisan i poznat pod imenom "Ugovor o bratstvu i saradnji Arapa". U preambuli je bilo zapisano ovo: "... Između obeju strana će postojati međusobno poštovanje i biti razmenjivana vojna i naučna saznanja." U cilju proširivanja kruga ugovorno povezanih arapskih država, 7. jula 1936. godine bio je potpisan ugovor o prijateljstvu između Egipta i Saudijske Arabije. Ovom ugovoru je 29. aprila 1937. godine pristupio i Jemen, a Liga je bila otvorena za pristup novih članova. Iz raznih razloga, rad na daljem proširenju

efekat.²⁵

Porast simpatija za stradanja Jevreja u Drugom svetskom ratu, kao i sve veća sklonost svetskog javnog mnjenja i državnih rukovodstava da prihvate plan o stvaranju nezavisne države Izrael su stimulatивно uticali na arapske države, u smislu da prekinu sa međusobnim surevnjivostima i sukobima po najrazličitijim osnovama i da pristupe osnivanju jednog arapskog saveza.

Najzad, pripremna konferencija arapskih država se sastala u Aleksandriji u vremenu od 25. septembra do 10. oktobra 1944. godine. Bili su prisutni sledeći delegati: egipatski, sirijski, transjordanski, irački i libanski. Oni su potpisali protokol koji je predviđao stvaranje "Lige arapskih naroda". Zadatak koji su sebi postavili je bio da se bave opštim interesima arapskih zemalja i štite ih. Pored vojne, predvideli su i finansijsku, ekonomsku, socijalnu i kulturnu saradnju. Što se tiče Palestine, istakli su da treba da štite prava Arapa i zahtevali su da Britanci spreče dalje useljavanje Jevreja, prodaju arapske zemlje Jevrejima i dalje napredovanje procesa koji je Palestinu mogao dovesti do nezavisnosti. U tom cilju, predložili su da se formira "Nacionalni arapski fond za kupovinu zemlje u Palestini". Posle brojnih sastanaka oko tačnog definisanja svih ovih pitanja, bila je potpisana Deklaracija Arapske lige. Deklaracijom su bile potvrđene i precizirane odredbe svih prethodnih dogovora : "Liga okuplja nezavisne arapske zemlje, a otvorena je i za pristupanje svih ostalih arapskih zemalja koje kasnije budu stekle nezavisnost. One će moći da joj se priključe kao nezavisne članice."²⁶ Do zvaničnog osnivanja Arapske lige, odnosno "Lige arapskih država", kako je glasilo pun naziv, došlo je, međutim, tek posle skoro godinu dana pregovora.²⁷

Kao glavni cilj Lige bilo je određeno udruživanje arapskih zemalja u cilju zaštite njihove civilizacije, tradicije i kulture i borba za zaštitu njihovih političkih i ekonomskih

arapskih zemalja koje bi bile obuhvaćene postojećim Ugovorom o bratstvu i saradnji arapskih naroda je bio obustavljen do jula 1943. godine kada su Sile osovine napale Afriku. Tada su se sastali egipatski premijer Nahas-paša i njegov irački kolega Nuri el Said sa zadatkom da pregovaraju o ujedinjenju Arapa. Na taj način, Egipat je na sebe preuzeo obnavljanje i proširenje saveza u koji je bila pozvana i Transjordanija, koja je poziv prihvatila. Egipatski predstavnik je putovao i u Saudijsku Arabiju u težnji da uspostavi kontakt i sa ovom državom i radi na njenom pridobijanju za pristupanje Ligi. Nije bio zanemaren ni rad sa manjim arapskim državama. Ligi su 1944. godine pristupili i Liban, Sirija i Irak. Videti detaljnije kod Ženi Lebl, 2003.

²⁵ Wilfrid Knapp, A History of War and Peace 1939 – 1965, London, 1967, 311 (u daljem tekstu Wilfrid Knapp, 1967).

²⁶ Isto.

²⁷ U pregovorima su se ispoljile sve postojeće suprotnosti u utvrđivanju prioriteta i viđenju načina rešavanja pojedinih opštih i specifičnih problema sa kojima su se suočavali stanovnici u arapskim državama, kao i nemogućnost određivanja zajedničkog pravca u nastupu na međunarodnoj pozornici, 22. marta 1945. godine u Kairu. Članice Lige mogle su biti samo nezavisne arapske zemlje, ali je ona bila otvorena za pristup i ostalim arapskim zemljama koje bi stekle nezavisnost. Prve članice Lige bile su Egipat, Sirija, Irak, Saudijska Arabija, Liban, Jordan i Jemen (Ž. Lebl, 2003, 237).

interesa. U praksi se, međutim, vrlo brzo pokazalo da je, faktički, glavni neproklamovani, ali objedinjavajući i stvarni cilj bio okupljanje radi suprostavljanja stvaranju jevrejske države, koje je, posle završetka rata u kojem su pripadnici jevrejskog naroda dali aktivan doprinos učešćem na strani Saveznika.

U Palestini su Britanci, uplašeni porastom podrške jevrejskom narodu širom sveta, i pred izvesnošću da se kao arbitar na, do tada neprikosnoveno njihovim teritorijama, pojavi jedan takav faktor kakav su bile SAD, čije se mešanje u bliskoistočna dešavanja nije moglo izbeći, otvorenu i nepodeljenu podršku davali Arapima smatrajući da će na taj način neutralisati učinak “jevrejskog lobija” za koji su tvrdili da snažno stoji iza ideje o stvaranju jevrejske države na tlu Palestine. Ova podrška je postala još jača od kada je u Kairu, novembra 1944. godine, od strane članova grupe Štern, bio ubijen državni ministar lord Moyn (Moyn). Međutim, otežavajuću okolnost za Britance je predstavljalo to što su bili primorani da rešavanje ovog problema, ipak, podele sa Amerikancima.

Novembra 1945. godine, najavljeno je formiranje anglo-američke anketne komisije za pitanje Palestine. Ova komisija je svoj izveštaj podnela aprila 1946. godine. Na preporuku komisije bila je uvažena molba Jevrejske agencije i odobren ulazak u zemlju 100.000 osoba – žrtava Holokausta. Komisija se izričito protivila podeli zemlje na dva dela, jevrejski i arapski, a takođe i dalje neodređenom trajanju britanskog mandata. Preporuka ove komisije bila je i da useljavanje Jevreja u Palestinu bude slobodno i bez ograničavanja bilo kakve vrste. Ovo je, faktički, značilo da je anketna komisija preporučila poništenje ograničavajućih odredaba “Bele knjige” iz 1939. godine koje su se odnosile na imigraciju jevrejskog stanovništva u Palestinu, što je, razumljivo, izazvalo veliko nezadovoljstvo kod Arapa.

Predlozi anketne komisije, međutim, nisu zaživeli. Naprotiv 31. jula 1946. godine Herbert Morrison (Morrison) je predložio jedan drugi plan, koji je već postojao od ranije, predložen od strane ekspertskog komiteta: podeliti Palestinu na četiri dela, i to tako što će jedan deo biti jevrejski, a jedan arapski, dok bi Jerusalem i pustinjska oblast Negeva imali status distrikta i bili pod međunarodnom upravom. Negevom je trebalo da upravlja centralna vlada, u kojoj bi dominirao britanski uticaj. Ovakvo rešenje bi u potpunosti odgovaralo Englezima. Oni su 1946. godine već potpisali jedan ugovor o saradnji sa Transjordanijom, koja je bila ranije pod njihovim mandatom, a koja je sada stekla status kraljevine. Transjordanija se ganičila sa oblašću Negeva koji se nalazi na jugu Palestine i koji je bio jako važan za kontrolu i odbranu Sueckog kanala. Ovo pokazuje da je Britanija imala želju da na

Srednjem istoku ustanovi britansku zonu interesa. A to bi bilo lakše ostvarljivo ukoliko bi se sve arapske zemlje međusobno ujedinile i, pri tom, bile uverene u prijateljstvo Velike Britanije.

U toku ovog perioda, pripadnici jevrejskih militantnih grupa Irgun i Štern su učestali sa svojim terorističkim akcijama, što je kulminiralo, juna 1946. godine, eksplozijom u hotelu “Kralj David” u Jerusalimu u kojem je bilo smešteno sedište palestinske vlade. Suočeni sa nemogućnošću da sami uspostave i održavaju kontrolu sa događanjima u Palestini, Britanci su ponovo pokušali da problem reše pregovorima suprostavljenih strana, te su Londonu organizovali konferenciju na kojoj je trebalo da uzmu učešće predstavnici Jevrejske agencije, palestinskih Arapa, zainteresovanih arapskih zemalja i britanskih vlasti. Ova konferencija je zasedanje počela u septembru 1946. godine i nastavila sa sednicama u januaru i februaru 1947. godine, ali su i Jevreji i Arapi iz Palestine odbili da uzmu zvanično učešće.²⁸

Pošto nije bilo izgleda ni za kakvo rešenje, britanska vlada je odlučila da palestinsko pitanje iznese pred Generalnu skupštinu Ujedinjenih nacija. Aprila 1947. godine Generalna skupština je odlučila da oformi Anketnu komisiju sastavljenu od predstavnika jedanaest članova. Države koje su sačinjavale ovu komisiju su bile: Australija, Kanada, Gvatemala, Indija, Iran, Holandija, Peru, Švedska, Čehoslovačka, Urugvaj i Jugoslavija.²⁹

Izveštaj Komisije, koji je potpisalo sedam od jedanaest nacija predlagao je sledeće rešenje: formiranje Jevrejske države, Arapske države, i internacionalizaciju teritorije Jerusalima. Bilo je predloženo da britanski mandat nad ovom teritorijom potraje još dve godine. Posle dve godine bi prestao britanski mandat i dve nove države bi postale nezavisne. Ovaj projekat je Jevrejima odgovarao daleko više nego Morisonov plan. Po njemu je bilo predviđeno da njima pripadne veliki deo Negeva, teritorije koja je bila pustinja, ali je mogao da se navodnjava. Posedovanje Negeva bi omogućilo brojnije, slobodno i otvoreno useljavanje

²⁸ W. Eytan, 1958, 63-72.

²⁹ Saznavši da će jedan od članova Anketne komisije biti i Jugoslavija, Centralnom komitetu KPJ su se jednim telegramom obratile levo orijentisane cionističke partije, zamolvši da uloži svoj uticaj da se ne donese odluka o podeli Palestine: “ Ahdut Haavoda Poale Cion Partija i Hašomer Hacair radnička partija, koje imaju desetine hiljada članova u gradovima, selima i naseljima Palestine... i koje čine 40% članstva Generalne federacije jevrejskih radnika u Palestini, potresene su pronošanjem glasova da (se radi na podeli Palestine)... Potpisane partije ovim apeluju na partije radničke klase sviju zemalja da izvrše svoj politički uticaj, da se poništi ovaj katastrofalni predlog o podeli zemlje. Ceganje će naneti težak udarac ekonomiji zemlje, uništiće planove razvitka, zamrznuće životni standard arapskih i jevrejskih masa... (...) Učinite sve što je moguće da se poništi plan ceganja. Učinite sve što je moguće, da Palestina ostane kao celina, da se razvija, da unapređuje svoje blagostanje, ... i da uspostavi istinski miroljubive odnose između naroda koji je naseljavaju.“ AJ, 507, KMO CK SKJ, 507, K-1, IX, 97/1-11.

Jugoslavija je, po ovom pitanju, već imala formiran stav. Svakako da ga nije promenila posle telegrama partija za koje je smatrala da, kako stoji u komentaru telegrama“, ... ulaze u buržoaski cionistički pokret“ (AJ, Isto).

jevrejskog stanovništva.

Na drugoj skupštini Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku, koja je zasedala u periodu od 16. septembra do 29. novembra 1947. godine, o ovom problemu se diskutovalo dugo i žučno.³⁰ U noći 29. novembra bio je usvojen plan o podeli Palestine. Za podelu Palestine su glasale trideset i tri države, njih trinaest je glasalo protiv podele, a deset država-članica je bilo uzdržano (između ostalih, i Jugoslavija³¹). Treba naglasiti da je jugoslovenska delegacija zastupala principijelan stav o mogućnosti ostvarenja federativne države na tlu Palestine, koji je, iz sopstvenog iskustva primenjenog u praksi, smatrala kao najfunkcionalnijim i, uvažavajući trenutnu situaciju, najrealnijim mogućim rešenjem.³²

³⁰ Jugoslovenska delegacija koja je učestvovala na Generalnoj skupštini je imala kontakte sa zvaničnicima obadve zainteresovane strane. Prema izveštaju jednog od članova jugoslovenske delegacije, Vladimira Simića, delegacija je 12. oktobra imala susret sa sirijskim delegatom pri Savetu bezbednosti. "...Ovaj je bio stvarno iznenađen činjenicama našeg stava po palestinskom pitanju, tj. koliko on objektivno ide u prilog Arapskom elementu..." Arhiv Muzeja istorije Jugoslavije, Kabinet Maršala Jugoslavije, I – 4 – b/4 (u daljem tekstu: AMIJ, KMJ).

³¹ Jugoslavija je svoj stav o rešavanju "palestinskog pitanja" zasnivala, kako na obaveštenjima dobijenim od svojih diplomatskih predstavnika u Jerusalimu (konzul R.M. Šćepanović), tako i na informacijama do kojih je dolazila preko partijskih veza ostvarenih sa levo orijentisanim političkim partijama i pokretima u Palestini. Komunističkoj partiji Jugoslavije su se 27. oktobra 1946. godine obratili delegati Palestinskog komunističkog saveza (PKS) Kalman Helbard (član CK PKS) i Samuilo Etinger sa molbom za savet "... (kako) da postignemo tako potrebno jedinstvo komunističkog pokreta Palestine." AJ, KMO CK SKJ, 507, K-1, IX, 97/1-11.

Ovaj dopis, uz koji je bio priložen i memorandum sa formulisanim osnovnim programskim načelima je predstavljao prvo obraćanje i pokušaj uspostavljanja saradnje Palestinskog komunističkog saveza, kako sa KPJ, tako i sa ostalim, kako su delegati pisali, „masovnim, istinski-narodnim bratskim komunističkim partijama“. Prilikom ovog prvog obraćanja, delegati PKS su detaljno opisali postojeće stanje u pogledu političkog organizovanja levo orijentisanih snaga u Palestini, istorijat njegovog nastanka, kao i glavne razlike koje su postojale, prvenstveno među komunistički orijentisanim snagama jevrejskog dela palestinskog življa. Prema njihovom dopisu, Palestinski komunistički savez je, posle raspada jedinstvene Komunističke partije Palestine 1943. godine, bio organizovan ujedinjenjem nekoliko manjih grupa početkom 1945. godine. Pored PKS, u Palestini je postojala i Palestinska komunistička partija, nastala 1944. godine ujedinjavanjem dveju grupa. Osnovna razmimoilaženja između ova dva komunistička pokreta su se, prema objašnjenju PKS, ogledala u njihovom stavu prema rešavanju prava na samoopredeljenje dva najbrojnija palestinska naroda. PKS je izjavljivao da postoji saglasnost dve komunističke partije jevrejskog naroda oko najbližeg njihovog zadatka "... predaje Palestine Ujedinjenim nacijama. PKP takođe ističe (isti) zahtev, ali ne priznajući jevrejskom "Išuvu" (jevrejsko stanovništvo Palestine) pravo na samoopredeljenje, ona faktički negira dvonacionalni karakter Palestine, ne priznaje jevrejskom "Išuvu" Palestine pravo na državnost... (.)... PKS smatra da u sadašnjem momentu jevrejski i arapski komunisti moraju biti organizovani u dve zasebne organizacije /samo po sebi se razume da se ove dve partije moraju truditi da rade sporazumno, kao bratske partije/. (na drugoj strani) Ističući "ultra-nacionalističku parolu" jedinstvene jevrejsko-arapske partije... PKP u stvari pomaže reakcionarnim krugovima da izoluju komuniste od širokih narodnih masa... (tako što su ih obadva nacionalna tabora doživljavala) kao tuđu agenturu /"arapski agenti", "cionistički agenti"...(...)/ a ne uzima učešća u najširim masovnim političkim sukobima protiv mandatorske vlade..." AJ KMO CK SKJ, 507, K-1, IX, 97/1-11. Na osnovu raspoloživih izvora, ne bismo mogli pouzdano reći kakva je bila sudbina izražene ponude za saradnju PKS sa KPJ.

Politička situacija u Palestini je bila, u to vreme, vrlo fluidna i trpela je stalne promene. U kasnijem periodu više nismo nailazili na prepisku PKS. Naprotiv, nailazimo na partijsku prepisku sa Palestinskom komunističkom partijom, odnosno Komunističkom partijom Izraela. Nakon sukoba sa Informbiroom, KPI je otvoreno istupila protiv Jugoslavije i time su bile prekinute sve dotadašnje međupartijske veze.

³² Na ovakvu odluku jugoslovenskog rukovodstva je, svakako, od uticaja bila i činjenica da je KP

Za plan o podeli su, između ostalih, svoje glasove dali i Sovjetski Savez, Sjedinjene Države i Francuska, dok su protiv njega bile sve arapske države, podržane još i Kubom, Grčkom, Indijom, Pakistanom, Turskom i Avganistanom. Za sprovođenje ovog plana bila je zadužena jedna komisija od pet članova. Kao krajnji rok mandata koji je Velika Britanija vršila nad Palestinom je bio određen 15. maj 1948. godine.

Ova odluka je, prirodno, izazvala veliko nezadovoljstvo među arapskim stanovništvom koje se odlučilo da njeno sprovođenje barem oteža izvođenjem oružanih akcija. Njihove oružane snage su bile prilično malobrojne i posedovale su dosta zastarelo naoružanje. Jedina formacija sa modernim naoružanjem i rukovođenjem bila je “Arapska legija” iz Transjordanije kojom je komandovao Glab Paša. S druge strane, na slab učinak arapskih pobunjenika je uticalo i postojanje rivalstva između tri grupe od kojih je svaka pretendovala na rukovodstvo nad celokupnim akcijama namećući svoj plan kao najvredniji.

U samoj Palestini bila je formirana grupa koja je sebe nazivala “Snaga za oslobođenje Palestine” pod komandom generala Favzi el Kaukdžija (Faouzi el Kaoukdji) koja je, u stvari, delovala prema upustvima i pod vođstvom velikog jerusalemskog muftije³³. Ova grupa se borila za nezavisnu Palestinu. Drugu grupu arapskih militantnih snaga činila je grupa formirana uz potporu Transjordanije čiji je krajnji cilj bila aneksija dela Palestine. Najzad, među arapskim militantnim grupama koje su pretendovale na primat bila je i grupa čije je formiranje bilo potpomognuto od strane Egipta i koja nije krila da bi bila zadovoljna i ukoliko bi joj uspelo da ostvari kontrolu nad teritorijom Negeva i Jafe.

Palestine, sa kojom je KP Jugoslavije ostvarila partijske veze, zastupala stav da je moguće ostvariti saradnju sa levo orijentisanim palestinskim Arapima.

U Palestini je, posle raspada jedinstvene jevrejsko–arapske komunističke partije 1943. godine, bile formirane nekoliko levo orijentisanih grupa. Tokom vremena, od tih političkih grupacija su nastale tri velike: jevrejske – “Palestinski komunistički savez” i “Palestinska komunistička partija” i “Liga nacionalnog oslobođenja”. Liga je bila organizacija na širokoj osnovi, sa komunističkim rukovodstvom na čelu koja se borila za “...demokratizaciju organa vlasti, protiv sporazumaštvu sa imperijalizmom, za zaštitu interesa narodnih masa..., za demokratske odnose i poredak u vojsci, protiv antiarapskog šovinizma i za odbranu zakonskih prava i interesa arapskih masa, za prijateljsku politiku prema Sovjetskom Savezu i zemljama narodne demokratije, za demokratski nacionalni front.” AJ KMO CK SKJ, 507, K-1, IX, 97/1-11.

Rukovodstvo Lige su činili: Emil Tuna, novinar; Halili Šekir, rukovodilac sindikata u Jafi i Bulus Farah. Delegat “Lige nacionalnog oslobođenja”, Emil Habibi je, najverovatnije početkom 1948. godine boravio u Beogradu. Preciznije podatke o tome nismo našli. Habibi je iz Beograda u Palestinu doneo izvesnu količinu propagandnog materijala, za šta se saznalo, te je morao da pobjegne iz zemlje. Kada je, posle proglašenja države Izrael, izbio prvi arapsko-jevrejski sukob, “Liga nacionalnog oslobođenja” je bila razrušena i kasnije je prestala sa radom. Liga je imala negativan stav prema rukovodstvu Izraela i bila je u opoziciji. U kasnijem periodu Ligu više nismo susretali kao samostalan politički subjekat. Za jednog od njenih članova, već spomenutog Emila Habibija postoje podaci da je bio biran, na izborima od 5. januara 1949. godine, za člana izraelskog parlamenta na listi KP Izraela (W. Eytan 1958, str. 85).

³³ Ženi Lebl, 2003.

Nasuprot arapskim snagama, razbijenim u nekoliko grupa od kojih neke nisu sakrivala postojanje međusobne netrpeljivosti i rivaliteta, stajala je jevrejska vojna organizacija "Hagana", vrlo disciplinovana i dobro naoružana savremenim naoružanjem, koje joj je preostalo iz vremena upravo završenog Drugog svetskog rata³⁴, kao i naoružanjem koje je, raznim kanalima, nabavljala iz inostranstva. Hagana je brojala oko 70.000 ljudi. Neravnopravnost u brojnom stanju sukobljenih snaga je povećavalo angažovanje još pet do šest hiljada dobro obučanih i sjajno motivisanih pripadnika jevrejske militantne grupe "Irgun".

Suočena sa nemogućnošću da kontroliše nastalu situaciju, Velika Britanija je odlučila da, po isteku svog mandata, jednostavno povuče svoje vojne snage i ostalo ljudstvo iz Palestine. Pošto su sve arapske države odlučno odbile podelu Palestine, jevrejska strana je odlučila da 14. maja 1948. godine na svom delu proglasi nezavisnu državu Izrael.³⁵ Predsednik novostvorene države postao je Hajim Vajcman, a predsednik vlade David Ben Gurion. Izrael je bio primljen kao punopravna članica u Organizaciju ujedinjenih nacija, 11. maja 1949. godine, kao pedeset deveta zemlja članica po redu. Za njen prijem je glasalo 37 država-članica, dok je 18 bilo protiv, a 9 ih je bilo uzdržano.

Novu državu su već sutradan napale sve susedne arapske države: Egipat, Transjordanija, Sirija, Liban i Irak³⁶. Uz povremena zatišja, ovaj rat je trajao od 16. maja 1948.

³⁴ Od početka Drugog svetskog rata, Jevreji koji su živeli u Palestini su izražavali želju da se bore protiv nacističke Nemačke. Međutim, britanska mandatorska vlada je izbegavala da im pruži priliku za to, opravdano zazirući od mogućih posledica koje bi za nju moglo imati dodatno uvežbavanje jevrejskog stanovništva u pogledu izvođenja vojnih operacija, kao i njihovo naoružavanje. Ipak, kada se pokazalo da bi Saveznicima dobro došla pomoć za popunjavanje bojnih redova svežim snagama, oktobra 1944. godine je bilo odobreno osnivanje Palestinske jevrejske brigade od 5.000 ljudi, koja je učestvovala u operacijama na italijanskom ratištu.

³⁵ Sudeći prema "Belešci o situaciji u Palestini", koju je S. Mikunis, generalni sekretar Komunističke partije Izraela uputio CK SKJ 8. juna 1948. godine, "Proglašenje države Izrael 14. maja 1948. godine bilo je rezultat: 1) jakog pritiska narodnih masa, koje su se suprostavile produženju politike odstupanja i potčinjavanja manevrima anglo-američkog bloka; 2) dosledne politike Sovjetskog Saveza i zemalja narodne demokratije i njenog pozitivnog uticaja na borbena raspoloženja radnih masa i omladine; 3) izveštaja Šertoka – koji je stigao iz Njujorka, iz kojeg je sledilo, da će američka vlada biti prinuđena da prizna činjenicu postojanja države Izrael, polazeći od računa predizborne kampanje u Sjedinjenim Državama, kao i od nužnosti "da se tuče" sovjetski čvrst stav u palestinskom pitanju." AJ KMO CK SKJ, 507, IX, 49/I-1-56/k1.

³⁶ Iz iste beleške saznajemo da se "... Država Izrael nalazi u stanju aktivne odbrane od naježde trupa svih arapskih zemalja: glavna i najozbiljnija snaga je anglo-arapska legija Abdalaha na čelu sa Glab-pašom. On i operiše na najozbiljnijem delu fronta – Jerusalim i okolina, a takođe na putu Jerusalim – Tel-Aviv. U rejonu Jerusalima dejstvuju i egipatske trupe, one napadaju južno pobežje. U rejonu Lud – Ramle (15-18 kilometara do Tel-Aviva) dejstvuju transjordanske i iračke jedinice. Ušle su u akciju takođe i jedinice Saudijske Arabije. Ratna baza u Samarijskim planinama u trouglu Nablus – Tulj Karm Dženin zauzeta je od jedinica iz bivše armije "nacionalnog oslobođenja", dobrovoljaca, a takođe i od strane transjordanskih i iračkih jedinica. Transjordanske, iračke i sirijske jedinice operišu u rejonu Jordanske doline. Sa suprotne strane sadejstvuju jedinice lokalnih i inostranih bandi iz svoje odsečene baze Akra – Nazaret (kao što je poznato, Akra se nalazi u rukama jevrejskih snaga). Na severu i severo-istoku zemlje operišu libanske i sirijske jedinice. U Negevu – potpuno egipatske jedinice.

Svaka armija posebno i sve zajedno uzete nameravaju da otrgnu rejon Jerusalima, Negev i ostale delove

godine do 25 januara 1949. godine.³⁷

Arapske zemlje su, na početku ratnih sukoba pozvale sve arapske stanovnike Izraela da privremeno napuste svoje domove, kao bi vojska arapskih zemalja imala "čist teren" za potpuno uništenje jevrejskog življa. Bilo im je obećano da će uskoro biti u situaciji, ne samo da mogu da se vrate u svoje domove, već im je bilo obećano da će dobiti i svu jevrejsku imovinu. Na taj način je velika masa palestinskog arapskog življa bila podstaknuta da napusti teritorije na kojima se ratovalo i da se skloni u susedne arapske zemlje. Na ovaj način je bio stvoren problem arapskih izbeglica koji je pretio da preraste u humanitarnu katastrofu većih razmera, budući da arapske zemlje u koje su se sklonili nisu, prethodno, izvršile neophodne pripreme za njihov prihvata. Posle završetka ratnih sukoba, većina ovih izbeglica se nije bila u mogućnosti da se vrati svojim kućama i time se opšta humanitarna slika u ovim arapskim zemljama bitno pogoršala.

Izraelska vojska je u ovom sukobu pokazala veću disciplinovanost i ratničku veštinu, a naročitu udarnu snagu predstavljalo je njeno vazduhoplovstvo koje je bilo daleko nadmoćnije od onog koje su imale sve četiri udružene arapske zemlje. Osim vlastitih vazduhoplova, kojima je raspolagala iz ranijeg perioda, Izraelska vojska je uspela da se, u toku samog odvijanja ratnog sukoba, snabde i eskadrilom od 60 brzih aviona-lovaca marke "Spitfajer".

Nabavka ovih aviona je bila od presudne važnosti na celokupan ishod ovih ratnih sukoba. "Spitfajere" je izraelska vojska tajno kupila od Čehoslovačke. Međutim, pošto je Čehoslovačka bila udaljena dovoljno daleko da prelet aviona do Izraela ne bi bio moguć bez usputnog spuštanja i dopunjavanja rezervoara gorivom, trebalo je pronaći zemlju čija bi vlada

zemlje koji su određeni odlukom OUN za arapsku samostalnu državu, a za svoje interese i za interese imperijalizma. Tako "Arapska liga" ispunjava zadatak Bevina, koji teži da istakne Abdulaha u vezi sa planovima o stvaranju "Velike Sirije..." AJ, KMO CK SKJ, Isto.

37 Prema istom izvoru, Izrael je glavnu odgovornost za otpočinjanje ovog napada video u ohrabrenju koje je za to arapskim agresorskim državama davala Velika Britanija. Ni SAD nisu bile, u ovoj belešci, pošteđene optužbi da su, svojim nečinjenjem takođe bile odgovorne za napad. Sa druge strane, očekivala se pomoć od Sovjetskog Saveza. "...Postoji određeni prelom u odnosu Amerike. Jake iluzije na američku pomoć ustupaju mesto razočarenjima i nepoverenju. Politika američkog imperijalizma istupa sve jasnije kao politika sporazumevanja s britanskim imperijalizmom na delu... (...). Narodne mase sve više prožima svest o glavnoj odgovornosti britanskog imperijalizma za upad arapskih snaga i o dvoličnom karakteru američke politike. One daju sve za rat protiv intervenata i daju sve od sebe za to. Vojnici se herojski bore na svim delovima fronta i na razbacanim položajima bez obzira na nedostatak avijacije, tenkova i teške artiljerije. Ljudi idu u borbu... bez gundanja i sa osećanjem svoje dužnosti. Omladina srlja u boj sa oduševljenjem i ona se žrtvuje za dobro naroda i nacionalne nezavisnosti.... Herojski stoji i drži se mučenički Jerusalim i njegova okolina. (...) gladan i sa malim zalihama vode (izdaje se 150 grama hleba i par litara vode dnevno) on privlači pažnju cele zemlje svojom postojanošću i odlučnošću da se održi do proboja blokade.(...)... Osećaj priznanja i dubokog poštovanja prema Sovjetskom Savezu i zemljama narodne demokratije obuhvataju najšire slojeve stanovništva...(...) Ovaj razvitak prisiljava čak i buržoaziju i krajnju desnu štampu da istupa prijateljski prema Sovjetskom Savezu..." AJ, KMO CK SKJ, 507, IX, 49/I – 1- 56/k1.

bila voljna da dopusti da neki od njenih aerodroma posluži u tu svrhu. Jugoslavija je bila voljna da Izraelu učini tu vrstu usluge³⁸, iako je, trenutno, bila u sukobu sa dvije najveće sile koje su se protivile mešanju u tekući arapsko-izraelski sukob – SSSR i Velikom Britanijom.

Zbog toga je čitava operacija, poznata pod nazivom “Velveta“ bila izvedena supertajno. Kao usputna stanica za čehoslovačke “Spitfajere“ je služio mali aerodrom na Kapinom polju, pored Nikšića. Avioni su sletali, sa njih su bivali, zbog potrebe smanjenja težine, skidani mitraljezi i ugrađivani dodatni rezervoari za gorivo. Budući da je Jugoslavija u sastavu vlastitog vazduhoplovstva imala nekoliko “Spitfajera“ istog tipa, pristigle avione su, da ne bi izazvali podozrenje Britanaca koji su bili prisutni u jadranskim vodama, na nikšićkom aerodromu bojili u jugoslovenske boje i stavljali odgovarajuće oznake.³⁹

Rat je bio završen primirjem na Rodosu koji su potpisale tri arapske zemlje, dok je Izrael odbio da to učini. Generalno posmatrano, u ovom ratu je pobeda bila na izraelskoj strani. Egipatske trupe, koje su bile opkoljene i žestoko napadnute u pustinjskoj oblasti Negev, dugovale su svoj spas samo intervenciji Britanaca i sklapanju primirja. Jedino je Transjordanija, kako se pretpostavlja, prema tajnom dogovoru sa Izraelom, uspela da okupira veliki deo arapskog dela Palestine i stari deo grada Jerusalima, dok je novi deo ovog grada i dalje ostao u rukama Izraela.

Još dok su ratne operacije bile u toku, Ujedinjene nacije su radile na predlogu planova za moguće trajnije rešenje situacije na Bliskom istoku. Bila su ponuđena dva plana, od kojih ni jedan nije bio prihvaćen i situacija je, praktično, bila vraćena na status quo, na plan koji je

³⁸ Centralni komitet KPJ je 10. juna 1948. godine strogo poverljivim dopisom bio, od strane KP Izraela, obavešten o potrebama države Izrael za vojnim potrebama za uspešno vođenje rata.“... Velika je oskudica u svim neophodnim potrebama: u bombarderima, lovačkim avionima, u protivavionskoj odbrani, tenkovima i teškoj artiljeriji.

³⁹ Veliki je nedostatak u štabskim oficirima, u artiljeristima, pilotima, tenkistima, mehaničarima, signalistima i radistima – u specijalnostima sviju rodova oružja. ... Naša je partija istakla zahtev da se vlada Izraela zvanično obrati Sovjetskom Savezu i zemljama narodne demokratije radi zaključivanja ugovora o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći... (...) na sastanku sa ministrom-predsednikom Ben-Gurionom, 24. maja, ja sam (generalni sekretar KP Izraela) mu postavio to pitanje. Odgovor je glasio, da se obraćaju za pomoć a da “forma“ nije važna....(..). Postoje neka pitanja konkretnog karaktera u pogledu pomoći Izraelu od strane Jugoslavije... Pitanja su sledeća: a) dati mogućnost jedne aero baze tranzitne za transportne avione, koji bi uzletali iz vojne aero baze u Čehoslovačkoj. To će dati mogućnost da se uveća opterećenje aviona od 4 na 6 tona. Vlada Izraela daće benzin. Piloti će biti iz „Hagane“.; b) da nam se proda 160 poljskih topova (sa municijom)... Ako je to nemoguće, onda da li bi jugoslovenska vlada mogla kupiti to u Švajcarskoj i predati nama?! Devize će dati vlada Izraela. c) prodati nam 10 ili više minobacača (sa granatama). Predlažemo da sa inicijativom jevrejskih društvenih ustanova počne sakupljanje novca u korist borbe Izraela...“AJ KMO CK SKJ, 507, IX, 49/I-1-56/k1.

Nije nam poznato kako je bilo postupljeno po ostalim zahtevima, osim o akciji oko prikupljanja novca za pomoć Izraelu. Ona je izvedena uspešno i prikupljeni novac Savez je predao poslaniku Izraela. Videti: Bojan Dimitrijević, Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942 -1992, Beograd, 2007.

bio vrlo sličan onom iz 1947. godine, sa izvesnim povoljnostima za izraelsku stranu. Pošto su se u Jerusalimu sada nalazile izrele i transjordanske snage, više nije mogla da bude obnovljena ideja o internacionalizaciji ovog grada. Naime, obe strane su tu mogućnost odlučno odbile.

Ne uvažavajući odluku Ujedinjenih nacija u pogledu još uvek formalno nerešenog statusa Jerusalima, izraelska vlada je 14. decembra 1949. godine objavila da će, od sada jedini glavni grad njene države biti Jerusalem kuda će se preseliti kompletna vlada, parlament i ostale državne institucije. Sa svoje strane, uprkos protivljenju zemalja Arapske lige, kralj Abdulah od Transjordanije je izvršio okupaciju celokupne teritorije arapskog dela Palestine, i na njima proglasio državu. Ova odluka je bila ratifikovana od strane Jordanskog parlamenta 24. aprila 1950. godine. Arapska liga se nije usudila da protestuje protiv ovakve odluke.

U Parizu je, septembra 1951. godine bila održana još jedna u nizu konferencija na kojoj je bilo pokušano da se konačno reši problem koji je još uvek tinjao između Izraela i njegovih ostalih arapskih suseda⁴⁰. Izraelska strana je pristajala na zaključenje pakta o nenapadanju, dok je arapska strana to uslovljavala davanjem dozvole svim arapskim izbeglicama iz prethodnog rata, koje su postale opterećujući elemenat za njihovu privredu, da se vrate natrag, u Izrael. Međutim, napuštene oblasti su već bile naseljene pridošlicama iz celog sveta, tako da, već iz tog razloga, nije bilo moguće udovoljiti zahtevima arapskih zemalja. Izrael je pokazao dobru volju time što je pristajao na povratak limitiranog broja izbeglica, u meri koju bi njegova privreda mogla da podnese, naglašavajući da upravo zemlje Arapske lige snose odgovornost što su se ti ljudi uopšte našli u položaju izbeglica. Tako se i ova konferencija, kao i mnoge pre nje, završila bez konkretnih rezultata.⁴¹

Pored napada vojnih snaga susednih zemalja na novostvorenu državu Izrael, situacija je bila dodatno komplikovana stvaranjem Svepalestinske vlade, koja je bila proglašena 22.

⁴⁰ Neprijateljstvo između Izraela i njegovih arapskih suseda je bilo latentno prisutno i u periodu posle dogovora na Rodosu. Povremeno su bili obnavljani sitni pogranični sukobi, naročito sa Sirijom. Ovi sukobi i incidenti su naročito učestali tokom aprila i početkom maja 1951. godine, kada je izraelska vojna avijacija izvršila bombardovnje jednog sirijskog sela u pograničnom pojasu. Sirija, podržana ostalim zemljama Arapske lige, uložila je protest u Ujedinjenim nacijama. Ujedinjene nacije su 17. maja 1951. godine donele rezoluciju kojom se Izrael osuđuje za incidente (W. Eytan, 1958.).

Svoj glas za rezoluciju je dala i Jugoslavija. Povodom takvog stava Jugoslavije po pitanju izraelsko-sirijskog sukoba, izreleški poslanik u Beogradu, Moše Išaj je uložio protestnu notu na koju mu je bilo odgovoreno: "Glasali smo za rezoluciju zbog toga što bismo se i sami mogli naći u situaciji da zahtevamo poštovnije odluka Saveta bezbednosti, obzirom na pretnje informbiroovskih zemalja." AMIJ, KMJ, I-3-b/357. Izreleška strana je u potpunosti bila zadovoljna odgovorom i razumela ovaj čin Jugoslavije, tako da su diplomatski odnosi ostali nepomućeni.

⁴¹ J. B. Duroselle, 1990, str. 527-531.

septembra 1948. godine u Gazi, koja je tada bila pod egipatskom upravom. Vlada je objavila proglas iz kojeg je bilo jasno vidljivo da se njene pretenzije protežu na "... celu Palestinu... kao nezvisnu državu."⁴² Proglašenje ove vlade je trebalo da potvrdi, takođe samoproklamovano, Nacionalno palestinsko veće, na svom kongresu koji je bio zakazan za 30. septembar.

Kongresu je, od pozvanih 150 delegata, prisustvovala samo polovina. Na kongresu je bila proglašena Svepalestinska država, sa velikim muftijom jerusalimskim kao predsednikom države i bile su određene njene granice koje su obuhvatale sve oblasti od Sirije i Libana, na severu, do Egipta na jugu i od Transjordanije i Sirije, na istoku, do Sredozemnog mora, na zapadu. Na prvoj, osnivačkoj, sednici bila je potpisana i "Povelja o nezavisnosti Palestine". Na sednicama održanim drugog i trećeg oktobra 1948. godine bio je donet i prihvaćen i privremeni ustav Svepalestinske države. Iako je celokupna svetska javnost bila upoznata sa činjenicom da se ime predsednika ove države već nalazilo na listi ratnih zločinaca odakle je, istina, bilo povučeno⁴³, predsednik vlade Svepalestinske države, Ahmed Halimi je uputio zahtev generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, Trigve Liju, za priznanje suvereniteta arapske Palestine.

Svepalestinska država je odmah dobila zvanično priznanje nekolicine arapskih država: Egipta, Sirije, Iraka, Libana i Saudijske Arabije, a novembra 1948. godine i Avganistana. Sedište ove države ostalo je u Gazi svega osam dana. Amin el Huseini je bio, od strane Egipta, pozvan da odmah dođe u Kairo, a kada je odbio da to dragovoljno učini, njega i članove njegove vlade su egipatske pogranične snage primorale da to učini. Čitava akcija oko proglašenja, delimičnog priznavanja i kratkog postojanja Svepalestinske države se, na kraju, svela na otvoreno odricanje njenog priznavanja svih država koje su to učinile. Jerusalimski muftija, budući da se nije osećao rado viđenim u Kairu prešao je u Bejrut i tamo proveo

⁴² Ženi Lebl, 2003, str. 262.

⁴³ Na listu ratnih zločinaca jerusalimski muftija je dospelo na osnovu odluke br. 1892 Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, koja je bila doneta 10. jula 1945. godine.

Na ovu odluku Državne komisije se nije rado gledalo u arapskom svetu. U ime Arapske lige je, kod jugoslovenskih diplomatskih predstavnika u Kairu, i zvanično bio uloženi protest i zatraženo je da Jugoslavija povuče svoj zahtev koji je podnela Saveznicima o uvrštenju jerusalimskog muftije na listu ratnih zločinaca. Vest o ovom događaju je bila emitovana na Radio Bejrutu 28. avgusta 1945. godine. Kao posledica, ime Amina el Huseinija je misteriozno bilo skinuto sa liste ratnih zločinaca DFJ. Strani posmatrači su u prvo vreme verovali da je sovjetska vlada uticala na Jugoslaviju da muftijino ime bude povučeno sa liste. Verovatnije je, međutim, da je do povlačenja došlo iz razloga što se jugoslovenska vlada bojala da na sebe ne navuče neprijateljstvo muslimana, koji su sačinjavali gotovo osminu stanovništva DFJ i više od polovine stanovništva tada prijateljske Albanije. Osim toga, jugoslovenska vlada se bojala da će Egipat na svom tlu omogućiti eventualno postojanje i delovanje izbegličkoj kraljevskoj vladi, ukoliko Jugoslavija i dalje bude insistirala na svom zahtevu za ostanak muftijing imena na listi ratnih zločinaca (Ženi Lebl, 2003.).

poslednje godine svog života, sve do svoje smrti 4. jula 1974. godine⁴⁴.

Jedna od prvih država koja je zvanično priznala nezavisnu državu Izrael bila je Jugoslavija. Učinila je to 19. maja 1948. godine, samo pet dana nakon što su u dvorani Muzeja u Tel Avivu predstavnici jevrejskog naroda, predvođeni Davidom Ben Gurionom, objavili Deklaraciju o nezavisnosti. Pre Jugoslavije su DE FACTO priznale Sjedinjene američke države, a DE JURE Sovjetski Savez. Ovakav stav jugoslavenske vlade je naišao na negativnu reakciju u arapskim krugovima. O tome nam rečito svedoči telegram koji je iz jugoslovenskog poslanstva u Kairu bio poslat 16. februara 1949. godine, u kome se izveštava da je "... Palestinska vlada dostavila (...) notu kojom žali što je priznanje Izraela od strane ... (jugoslovenske vlade usledilo) pre konačne odluke OUN. Priznanje Izraela (veli se u noti) znači nepriznavanje prirodnih prava Arapa na svoju zemlju. Vlada je protivna podeli Palestine i uspostavljanju nezavisne izraelske države. Istovetnu notu primile su i ostale demokratske zemlje. Palestinska vlada je prilikom opsedanja Gaze u decembru, od strane izraelskih trupa, dosegla u Kairo (...).⁴⁵

Pored verbalnog negodovanja, objekat u kojem je bilo smešteno diplomatsko predstavništvo Kraljevine Jugoslavije u Jerusalimu (kako je još uvek bio zvaničan naziv ovog diplomatskog predstavništva), iako vidno obeležen nacionalnom zastavom, bio je u nekoliko navrata žestoko granatiran od strane palestinskih Arapa. Ovi napadi su bili toliko ozbiljni da je zgrada Poslanstva bila ozbiljno oštećena, a dvoje članova diplomatskog osoblja teže povređeno. Osoblje se, ljubaznošću čeških diplomatskih predstavnika, preselilo u češki konzulat, gde su im bile dodeljene neophodne prostorije da bi mogli da nastave sa radom. Ovo je samo unekoliko umanjilo nevolje jugoslovenskih diplomatskih predstavnika. Naime, palestinski Arapi su bili dodatno ogorčeni ovakvim postupkom i solidarnošću čeških diplomata sa njihovim jugoslovenskim kolegama, naslućujući da bi ova mala diplomatska solidarnost mogla biti predznak blagonaklonog stava čehoslovačke države i njenu spremnost da se i ona i zvanično izjasni za priznavanje nezavisne države Izrael. Zbog toga su sa nesmanjenom žestinom nastavili da granatiraju češki konzulat. O ovom incidentu su i jugoslovenske i češke diplomate uložile oštar zvaničan protest Ujedinjenim Nacijama.⁴⁶

Neposredno po proglašenju države Izrael i uspostavljanja diplomatskih odnosa, FNRJ je ustanovila svoje Poslanstvo u Tel Avivu, aktuelnoj prestonici nove države. Poslanici FNRJ

⁴⁴ Ženi Lebl, 2003, str. 283.

⁴⁵ U noti se još dodavalo da "... U javnosti o ovoj vladi do sada nije bilo ni reči." ASMIP, PA, 85/1949.

⁴⁶ ASMIP, PA, 122/1948.

u Izraelu, u posmatranom periodu, bili su Nikola Milićević, Dušan Bratić i Nikola Brozina. Sem poslanstva u Tel Avivu, postojala su i konzularna diplomatska predstavništva, ustanovljena još u vreme Kraljevine Jugoslavije, u periodu od pre otpočinjanja Drugog svetskog rata. Bili su to: generalni konzulat u Jerusalimu⁴⁷ i počasni konzulat u Tel Avivu.⁴⁸ U Haifi je interese Jugoslavije zastupao pomoski agent FNRJ Viktor Štark.⁴⁹

U posmatranom periodu je postojala bliska saradnja jugoslovenskog partijskog rukovodstva sa rukovodstvom Radničke partije Rumunije i Komunističke Mađarske, tako da je jugoslovensko partijsko rukovodstvo bilo u mogućnosti da svoj stav po pitanju potrebe priznanja nezavisne države Izrael iznese i objasni u direktnim kontaktima sa predstavnicima partijskog rukovodstva ovih država. Ovo je, uz postojanje i drugih motiva i sopstvenih stavova, dovelo do toga da i spomenute države, kasnije, priznaju postojanje nezavisne države Izrael.⁵⁰

Prema zvaničnim izjavama, u Jugoslaviji je vladalo pozitivno raspoloženje prema Izraelu kao državi, njegovoj politici i naporima da prihvati Jevreje koji su, iz raznih zemalja sveta, dolazili da žive u svojoj novostečenoj nezavisnoj matičnoj zemlji. Posebnu pažnju jugoslovenskih zvaničnika su izazivali kibuci koji su, konceptualno i organizaciono, jako podsećali na socijalistički oblik organizovanja poljoprivredne proizvodnje u Jugoslaviji. Ipak, vlasti nove Jugoslavije su, u posmatranom periodu, generalno bile dosta oprezne u i uzdržane u kontaktima sa predstavnicima svih stranih država, pa su tako tako nastupale i u kontaktima

⁴⁷ Generalni konzulat Kraljevine Jugoslavije u Jerusalimu bio je osnovan 1936. godine. U posmatranom periodu, na položaju konzula su se nalazili R. M. Šćepanović i Dobrivoje Krstić. Za vreme ratnih sukoba Izraela i zemalja Arapske lige i delimične okupacije Jerusalima od strane Transjordanije, konzul D. Krstić je, privremeno, bio povučen u zemlju, dok je tekuće poslove obavljao sekretar Poslanstva u Tel Avivu, koji je po potrebi povremeno odlazio u Jerusalim.

⁴⁸ Počasni konzul u Tel Avivu bio je Aron Rojanski (Aron Rojansky), raniji konzul Jugoslavije za Haifu i Jerusalim. Konzulat u Haifi se može smatrati najstarijim zvaničnim jugoslovenskim diplomatskim predstavništvom. Ustanovljen je još oktobra 1932. godine, sa nadležnošću za Haifu i Jerusalim, a uskoro i za celu Palestinu. Posle osnivanja Generalnog konzulata u Jerusalimu 1936. godine, raniji konzul Jugoslavije u ovom gradu, Rojanski, postao je počasni konzul samo za Tel Aviv. Rojanski je na tom položaju ostao i posle proglašenja nezavisnosti države Izrael, sve do septembra 1949. godine, kada je bila ukinuta ustanova počasnog konzulata Jugoslavije u Tel Avivu. Budući da se u svom nastupanju i radu pokazao kao prijatelj nove Jugoslavije, bio je odlikovan ordenom Jugoslovenske zastave IV stepena i imenovan za pravnog savetnika Poslanstva u Tel Avivu. ASMIP, PA, 29/1949.

⁴⁹ Viktor Štark je tokom Drugog svetskog rata bio poverenik Crvenog Krsta za Palestinu "... na kojoj dužnosti je samo tokom 1944. godine sakupio za naš izbeglički logor u El-Šatu sumu od 500 palestinskih funti. Poslije rata pa sve do danas.... čini razne usluge ... kako političke, tako i trgovinske prirode..." ASMIP, PA, Isto. Viktor Štark je bio odlikovan ordenom Jugoslovenske zastave V stepena, istovremeno kada je svoje odlikovanje dobio bivši počasni konzul Rojanski.

⁵⁰ O tome nam svedoči sadržaj dokumenta kojim je Moše Šertok, ministar inostranih poslova Izraela zahvalio vladi Jugoslavije na "... njenoj pomoći kod Rumuna i Mađara kod priznavanja Izraela", ASMIP, PA, 122/1948.

sa izraelskim poslanstvom u Beogradu.

Odnosi između dveju država su, ipak, bili vrlo korektni⁵¹, a posle iseljavanja velikog broja jugoslovenskih Jevreja u Izrael, oni su dobili na kvalitetu i raznovrsnosti sadržaja. Održavani su svi oblici međudržavne saradnje a bila je ostvarena i saradnja sa levičarskom izraelskom radničkom partijom Mapaj⁵² i federacijom jevrejskih sindikata Histadrut⁵³ Trgovinski odnosi, kao i kontakti i aktivnosti u oblasti kulturno-prosvetne, naučne, sportsko-manifestacione saradnje su, takođe, bili na zavidnom nivou.

Međutim, odmah posle formiranja PLO – Palestinske oslobodilačke organizacije, 28. maja 1964. godine, mnoge zemlje, a među njima i Jugoslavija, uspostavile su diplomatske odnose sa ovom organizacijom, kao da je u pitanju bila već postojeća država. Iako je PLO već pri svom formiranju obnarodovala i kartu na kojoj su jasno bile obeležene teritorije iz koje je bilo jasno vidljivo da PLO ističe pretenzije na celu teritoriju države Izrael, to je, očigledno, iz razloga vođenja projektovane buduće spoljne politike jugoslovenske države bilo “previđeno”. Ovakvi potezi jugoslovenske vlade nisu bili rado viđeni od strane Izraela. Usledio je niz nota i diplomatskih protesta, ali međudržavni odnosi nisu bili prekinuti odmah, mada su ušli u fazu

⁵¹ Jugoslovenska vlada je težila da vodi nezavisnu politiku i održava korektne međudržavne odnose i sa Izraelom i sa arapskim zemljama. O tome svedoči i pismo pomoćnika ministra inostranih poslova (Aleš Bebler) od 14. oktobra 1952. godine, poslato kao odgovor šefu jugoslovenske vojne misije (Javorski) u Damask. Na upit Javorskog da li je tačno da će delegacija izraelske armije posetiti Jugoslaviju i sugestiju da bi tu posetu trebalo odložiti, Bebler je odgovorio: „Tačno je da izraelska vojna delegacija dolazi u posetu 22. o.g. (...). Kod vas treba odlučno reagirati u sledećem smislu: 1) Jugoslavija jasno pokazuje želju za što boljim odnosima sa arapskim svetom na svim područjima međunarodnog života (stvaranje države Izrael, Tunis itd.) kao i želju da se ovi odnosi i dalje razvijaju; 2) no ona ne može da se meša u izraelsko-arapski spor u tom smislu da diskriminira Izrael kao član UN ...; 3) mi stavljamo više svega interese opšte bezbednosti i smirenja u svetu a to je u krajnjoj liniji i interes Arapa...” ASMIP, PA, 24/1952.

⁵² Mapaj – Radnička partija Izraela. Osnovana 6. januara 1930. godine. Tokom niza godina najveća i najjača politička partija u Izraelu. Na izborima za Ustavotvornu skupštinu od 5. januara 1949. godine Ova partija je dobila 34,70% od ukupnog broja glasova i 46 mesta u parlamentu, od ukupno 120. Po spoljnopolitičkoj orijentaciji, Mapaj je bio okrenut ka zemljama zapadne demokratije. Mapaj je je imao veliki utucaj u Histadrutu od njegovog osnivanja. Takođe i u Jevrejskoj Agenciji i Hagani. Iz redova članova ove partije bila je većina političara koji su učestvovali u borbi za formiranje države Izrael. U prvoj prelaznoj vladi ministri, članovi Mapaja su zauzimali ključna mesta: David Ben Gurion (predsednik partije) bio je ministar-predsednik vlade; Moše Šaret je od osnivanja države bio ministar inostranih poslova; Josef Kaplan, ministar finansija; Golda Mayer, ministar rada. Imao je nekoliko glasila, a njegov glavni organ je bio “Hador”; Časopis “Beterem” je bio organ Mapaja za politička i ideološka pitanja, a “Omer” je bio posvećen specijalno useljenicima, glavni organ (W. Eytan, 1958.).

⁵³ Histadrut – opšta federacija jevrejskih radnika u Izraelu. Osnovan je decembra 1920. godine, sa članstvom od oko 4.400 jevrejskih radnika. Prema statistikama 1949. godine je imao preko 25.000 članova, odnosno 45% tadašnjeg stanovništva. Njegovo članstvo su činili radnici iz provincije i gradova, stručni i nestručni, članovi zadružnih i kolektivnih poljoprivrednih naselja, poljoprivrednici, učitelji, sveštenici, lekari, bolničko osoblje, trgovci i zanatlije, jednom rečju svi oni koji žive od svog rada.

Histadrut nije okupljao samo radnike. On je imao preduzeća u svom posedu. U preduzećima su radili članovi sindikata, ali i najamni radnici. Histadrut je izdavao svoje glasilo “Davar”.

Arapski radnici nisu mogli da budu članovi jevrejskih sindikata. Međutim, pri Centralnom odboru Histadruta se nalazilo odeljenje za arapske sindikalne radnike (W.Eytan, 1958, str. 111- 112).

najvećeg mogućeg zahlađenja. Ključni događaj koji je predstavljao CASUS BELI za prekid diplomatskih odnosa bila je reakcija jugoslovenskih vlasti na takozvani “Šestodnevni rat” koji je počeo 5. juna 1967. godine i bio vođen između Izraela, s jedne strane i udruženih vojnih snaga Egipta, Jordana i Sirije, sa druge strane.

Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je, tim povodom, izraelskom poslaniku predala notu sledećeg sadržaja: “Vlada SFRJ konstatuje da je vlada Izraela prenebregla upozorenje vlade SFRJ izraženo u njenoj noti izraelskom poslanstvu u Beogradu od 11. juna o. g. i da je nastavila sa preduzimanjem aktivnosti koje očigledno potvrđuju da vlada Izraela sprovodi agresiju prema arapskim zemljama. Vlada SFRJ je zbog toga odlučila da prekine diplomatske odnose SFRJ sa Izraelom, ističući ponovo da odgovornost za sve posledice koje iz toga mogu da proizilaze pada isključivo na vladu Izraela”.⁵⁴

Diplomatske odnose sa Izraelom vlada SFRJ nije obnovila do kraja svog postojanja. To su učinile tek zemlje naslednice, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Savezna Republika Jugoslavija i Slovenija, posle raspada SFRJ i svog osamostaljivanja.

⁵⁴ ASMIP, PA, 65/ 1967.